

Jolanta Machowska-Gąsior

Semantyczna relewancja w zakresie pojęć: CZĘŚĆ i CAŁOŚĆ w dyskursie wczesnoszkolnym

Językowe wykładniki relewancji semantycznej mieszczą się w zakresie tzw. procesów parametryzacji świata¹ i stanowią jeden ze sposobów opisywania i kategoryzowania świata przez pryzmat różnego typu jednostek miary². W analizie materiału empirycznego uwzględniłam zatem trzy rodzaje wykładników parametryzacji świata, tj. wykładniki parametryzacji świata ogólne (Andrzej Bogusławski)³, konwencjonalne jednostki miary oraz niekonwencjonalne jednostki miary (Adam Bednarek⁴). Konwencjonalne i niekonwencjonalne jednostki miary, obok operatorów numerycznych, biorą udział, zdaniem Beaty Chachulskiej, w procesie kwantyfikacji. Na tenże proces składają się, jak stwierdza autorka, zabiegi językowe mające na celu określenie ilości obiektów lub substancji⁵. Przedmiotem artykułu będzie więc ukazanie językowego obrazu świata⁶ jednostek miary używanych przez uczniów w młodszym wieku szkolnym (klasy II i III) w dziesięciu domenach tematycznych: (*baśń, lato (wakacje), przygoda, rodzina, roślina, szkoła, wiosna, ziemia (świat za sto lat), zima, zwierzę*). W opisie materiału badawczego przyjmuję za Ronaldem W. Langackerem tezę, iż gramatykę cechuje jednolitość (*conceptual unification*)⁷ i jest ona rodzajem

¹ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji świata. Studium semantyczne*, Toruń 1994, s. 8.

² B. Chachulska, *Zmierzyć, zważyć, policzyć... czyli o wykładnikach parametryzacji świata*, Kraków 2003, s. 3.

³ A. Bogusławski, *Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych i połączeń z liczebnikami w języku polskim*, [w:] *Liczba, ilość, miara. Materiały z Konferencji w Jadwisinie*, red. Z. Topolińska, M. Grochowski, Wrocław 1973, s. 10.

⁴ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji świata. Studium semantyczne*, Toruń 1994.

⁵ B. Chachulska, *Analiza składniowa leksykalnych wykładników parametryzacji świata*, Kraków 2002, s. 22.

⁶ J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2006, s. 12.

⁷ R.W. Langacker, *Wykłady z gramatyki kognitywnej: Kazimierz nad Wisłą, grudzień 1990*, red. H. Kardeła, Lublin 1995, s. 12.

kontinuum ze strukturami: semantycznymi, fonologicznymi oraz symbolicznymi. Ta pojęciowa unifikacja prowadzi z kolei do gradacji form w pełni dających się opisać jako zespoły struktur symbolicznych, gdyż, jak głosi autor, różnica pomiędzy „regułami gramatycznymi a symbolicznie złożonymi wyrażeniami sprowadza się jedynie do kwestii, czy (lub w jakim stopniu) tworzące je symbolicznie zespoły są raczej schematyczne, czy też konkretne”⁸. Gramatyka kognitywna, według R.W. Langackera jest modelem naturalnym, charakteryzującym się „teoretyczną prostotą” ujętą za pomocą tzw. warunku zawartości (*content requirement*), który zakłada istnienie elementów dostępnych bezpośredniej obserwacji lub pochodzących od niej⁹. W założeniach dotyczących warunku zawartości mieszczą się zatem informacje w zakresie: tekstu, dyskursu, szeroko rozumianej gramatyki, zdolności do abstrahowania, schematyzowania i kategoryzowania, co łączy się z konceptualizacją *części* i *całości* w dyskursie wczesnoszkolnym.

Podstawę rekonstrukcji pojęć *część* – *całość* w pisanim dyskursie wczesnoszkolnym (a zarazem w dyskursie intersemiotycznym rozumianym za Barbarą Greszczuk jako: „... konceptualizacja (istnienie) jednego z tych tekstów przez pryzmat drugiego, na tle drugiego [...] semantyzacja odbywa się na różnych poziomach ramy kognitywnej poprzez sferę leksykalną, kompozycyjną, ikoniczną”¹⁰), stanowią dwa składniki (wzajemnie się przenikające); z jednej strony kategoria przypadku jako mechanizm konceptualizacji rzeczywistości przez uczniów w młodszym wieku szkolnym, a z drugiej słownictwo, które pełni rolę klasyfikatora społecznych doświadczeń i zawiera „inwentarz pojęć relewantnych egzystencjalnie, społecznie i kulturowo”¹¹. Owa dwuwymiarowość opiera się zatem na wykładnikach systemowych – *dopełniacz parametryczny (genetivus parametricus)*¹², oraz tekstowych – poszczególne domeny tematyczne i tzw. podłączanie pojęć¹³ w zakresie różnego typu *jednostek miary*. Wewnątrz wyodrębnionych kategorii opisu parametryzacji świata można zaobserwować przede wszystkim struktury, które są powierzchniowo całkowicie kompatybilne¹⁴ na płaszczyźnie semantycznej oraz te, które są kompatybilne częściowo. Z procesami parametryzacji świata łączy się również pojęcie i rola wariantu języ-

⁸ R.W. Langacker, *Model dynamiczny oparty na uzusie językowym*, [w:] *Akwizycja języka w świetle językoznawstwa kognitywnego*, red. E. Dąbrowska, W. Kubiński, Kraków 2003, s. 75.

⁹ R.W. Langacker, *Wykłady z gramatyki kognitywnej: Kazimierz nad Wisłą...*, *op. cit.*, s. 11–13.

¹⁰ B. Greszczuk, *Poetycki dyskurs intersemiotyczny (na materiale literatury XX wieku)*, [w:] *Współczesne analizy dyskursu. Kognitywna analiza dyskursu a inne metody badawcze*, red. M. Krauz, S. Gajda, Rzeszów 2005, s. 232.

¹¹ J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata...*, *op. cit.*, s. 13.

¹² J. Machowska, *Nabywanie kategorii przypadku. Wiek wczesnoszkolny*, Kraków 2006, s. 83.

¹³ A. Wierzbicka, *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin 2006, s. 265–266.

¹⁴ S. Karolak, *Kompatybilność (zgodność)*, [w:] *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław 1999, s. 304–305.

kowego, gdzie chodzi o „odróżnienie cech istotnych (stałych) i cech okazjonalnych (zmiennych), które istnieją w każdym bycie i w każdym zjawisku w ogóle”¹⁵.

Jeżeli chodzi o wykładniki semantyczne (tekstowe) tworzące conceptosferę¹⁶ parametryzacji świata, to należą do nich grupy wyrażen oznaczające różnego typu byty: byty przestrzenne (morficzne, amorficzne i konstrukty wrazeniowe) oraz byty abstrakcyjne¹⁷.

Do analizy materiału badawczego wykorzystałam przede wszystkim instrumentarium kognitywne, które nie posiada dotąd precyzyjnie wytyczonych granic i stawia przed badaczami zadanie odnalezienia własnego pola i narzędzi badawczych¹⁸. Zastosowana metoda w analizie materiału badawczego polega tu na wyodrębnieniu tematów wiodących (słów kluczowych) ukazujących cechy relewantne dla parametryzacji świata w zakresie części, kawałka i całości oraz na egzemplifikacji omawianych jednostek miary w ujęciu kognitywnym (różnego typu relacje mereologiczne). Zatem w analizowanym materiale empirycznym nadrzędnym i relewantnym kryterium rozstrzygającym o przynależności rzeczownika do danej klasy znaczeniowej nie są rzeczywiste cechy obiektu denotowanego, ale sposób myślenia o tychże obiektach, forma ich mentalnego ujęcia – konceptualizacja¹⁹. Termin ten związany jest również z pojęciem kontekstu i tzw. efektu kontekstowego²⁰. Jeżeli chodzi o sposoby konceptualizacji, są one uzależnione od użytkowników języka. Znaczenia wyłaniają się podczas tworzenia wypowiedzi językowych (zjawisko emergentne). Dochodzi wówczas do stapiania się znaczeń (teoria amalgamatów)²¹. W strukturze złożonej komponenty składowe zostają wyakcentowane w sposób bezpośredni na różnych etapach ścieżki kompozycyjalnej (*compositional path*)²², chociaż komponenty te wchodzi także w skład struktury semantycznej wyrażenia *miara*. Proces stapiania konceptualnego łączy się z takimi operacjami mentalnymi jak: kompozycja, dopełnianie, elaboracja (uszczegółowienie) i kompresja²³. Wymienione elementy związane są, jak sądzę, z tzw. efektami zoomowania. Jeżeli chodzi o pojęcie *całości*, to mamy do czynienia z tzw. zoomowaniem poszerzającym. Natomiast w przypadku takich leksemów jak: *część*, *cząstka*, *kawałek*, dochodzi do tzw. zoomowania zawę-

¹⁵ T. Rittel, *Wyraz fonetyczny i jego warianty tekstowe (na przykładzie utworów Elżbiety z Kowalskich Drużbackiej)*, Kieleckie Studia Filologiczne, t. 10, red. I. Bobrowski, Kielce 1996, s. 159.

¹⁶ J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata...*, *op. cit.*, s. 144.

¹⁷ R. Przybylska, *Polisemia przymków w świetle semantyki kognitywnej*, Kraków 2002, s. 129–133.

¹⁸ D. Korwin-Piotrowska, *Powiedzieć świat. Kognitywna analiza tekstów literackich na przykładach*, Kraków 2006, s. 10.

¹⁹ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji...*, *op. cit.*, s. 57.

²⁰ D. Sperber, D. Wilson, *Relevance. Communication and Cognition*, Oxford 1986, s. 123–132, tłum. pol. S. Śniatkowski.

²¹ B. Lewandowska-Tomaszczyk, *Konstruowanie znaczeń i teoria stapiania*, [w:] *Kognitywizm w poetyce i stylistyce*, red. G. Habrajska, J. Ślósarska, Kraków 2006, s. 7–9.

²² R.W. Langacker, *Wykłady z gramatyki kognitywnej. Kazimierz nad Wisłą...*, *op. cit.*, s. 76.

²³ B. Lewandowska-Tomaszczyk, *Konstruowanie znaczeń i teoria stapiania*, *op. cit.*, s. 13.

zającego²⁴. Stapianie się znaczeń, ich składnikowość i kompozycjonalność oraz efekty zoomowania wiążą się również z terminem zwanym skanowaniem holistycznym i tzw. punktem odniesienia²⁵. Poza tym przy opisie konstrukcji parametrycznych ważne są, jak sądzę, niektóre z zasad optymalizacji: topologii, sieci, rozpoznawalności, oraz ścięśnienie metonimiczne²⁶.

W analizowanym materiale empirycznym dotyczącym parametryzacji świata: *część, kawałek, całość*, można wyróżnić następujące typy relacji:

1) o wysokim stopniu przewidywalności²⁷; są to relacje mereologiczne zachodzące między *porcją* i *masą*²⁸. Należą tu następujące byty:

a) amorficzne, pozbawione własnego kształtu (substancje) – ciecze:

1. *Do mojej zaczarowanej szkoły chodzi Kubuś Puchatek, który lubi jeść miód. Nie chciałam, aby zjadł nam wszystkie szkolne zapasy. Z koleżanką postanowiłyśmy z częścią miodu schować...* [kl. III] – domena szkoła.

Rzeczownik parametryczny – niekonwencjonalna jednostka miary²⁹ *część* odnosi się do jakiegoś fragmentu i/lub elementu – *miodu*³⁰, który jest substancją homogeniczną³¹. Egzemplifikacja ta odzwierciedla prototypowe archetypy (relacja *część* – *całość*) oraz wskazuje na istotny element naszego sposobu konceptualizowania pojęć – na „przywoływanie pewnej rzeczy jako punktu odniesienia [...] dla ustalenia mentalnego kontaktu z inną rzeczą”³². Według A. Bednarka pojęcie *części* wiąże się z terminem *kawałek*, gdyż *kawałek czegoś* „jest częścią tego czegoś”³³. Konstrukcja mereologiczna *część miodu* odnosi się zatem do dwóch struktur wyjściowych: *część i miód*. Składniki tej konstrukcji należą do schematu „posiadanie”³⁴, ale nie są

²⁴ R.W. Langacker, *Wykłady z gramatyki kognitywnej*, tłum. H. Kardela, P. Łozowski, Lublin 2005, s. 13: zoomowanie poszerzające to jeden ze sposobów, w jaki postrzegamy elementy danej sceny: zaczynając od najbardziej zawężonego oglądu, przesuujemy się do coraz bardziej ogólnego widoku, aż do najszerszego oglądu sytuacji; zoomowanie zawężające to jeden ze sposobów, w jaki postrzegamy elementy danej sceny: zaczynając od najszerszego oglądu sytuacji, przesuujemy się do coraz bardziej szczegółowego oglądu, aż do konkretnej lokalizacji przedmiotów danej sceny.

²⁵ R.W. Langacker, *Wykłady z gramatyki kognitywnej...*, *op. cit.*, s. 85–88.

²⁶ B. Lewandowska-Tomaszczyk, *Konstruowanie znaczeń i teoria stapiania*, *op. cit.*, s. 15–16.

²⁷ G. Kleiber, *Semantyka prototypu. Kategorie i znaczenie leksykalne*, tłum. B. Ligara, Kraków 2003, s. 89.

²⁸ M.E. Winston, R. Chaffin, D. Herrmann, *A Taxonomy of Part – Whole Relations*, „Cognitive Science”, nr 11, 1987, s. 417–444; cyt. za E. Miczka, *Kognitywne struktury sytuacyjne i informacyjne w interpretacji dyskursu*, Katowice 2002, s. 86–87.

²⁹ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji...*, *op. cit.*, s. 7–8.

³⁰ *Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, Warszawa 2000, t. I, s. 872; *miód* to słodka, lepka, złoścista substancja wytwarzana przez pszczoły, używana często do smarowania chleba.

³¹ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji...*, *op. cit.*, s. 100.

³² R.W. Langacker, *Wykłady z gramatyki kognitywnej...*, *op. cit.*, s. 114.

³³ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji...*, *op. cit.*, s. 100.

³⁴ *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*, red. E. Tabakowska, Kraków 2001, s. 120–121.

sumą znaczeń poszczególnych elementów. Opisywany przykład w ujęciu Mortona E. Winstona, Rogera Chaffina i Douglasa Herrmanna³⁵ mieści się w zakresie części odłączalnych (jakaś część miodu) oraz odnosi się do relacji między porcją a masą (część miodu). Ponadto w analizowanym przykładzie forma *część miodu* została użyta, ponieważ trajektor – *Kubuś Puchatek lubi jeść miód* – jest to odniesienie do jakiejś nieokreślonej *całości*. W omawianym kontekście pojawia się również pojęcie *całości* w postaci rzeczownika *zapasy*³⁶, który ukazuje sytuację statyczną, relację posiadania czegoś „wśród swoich własności”. Leksem *zapasy* konotuje różne formy dopełniające jego znaczenie, tj. chleba, żywności etc. Dopiero presuponowana³⁷ forma *miód* precyzuje semantykę opisywanej struktury złożonej. Zatem pojęcie *części* i *całości* odzwierciedlone zostało w strukturze dyskursu przez wyróżnienie w niej następujących składników: elementu znanego, cel – *część*, składnika dookreślającego, źródła – *miód*, elementu znanego – *zapasy* oraz elementu presuponowanego – *miodu*;

b) morficzne, mające stały kształt:

1. *Okrutna macocha wypędziła Marysię z domu, dając jej na drogę kawałek chleba* [...] *Zmęczona i głodna usiadła na progu, z kieszeni wyciągnęła suchy kawałek chleba i chciała ugryźć* [...] *Dziewczyna przełamała kawałek i podeszła, zobaczyła siwego, pogarbionego staruszka* [...] *żal dziewczynce zrobiło się starca i podała mu kawałek chleba, nagle ten suchy chleb przemienił się w bochenek*. [kl. II] – domena baśń.

Adam Bednarek, odnosząc się do różnorodnych egzemplifikacji związanych z leksemem *kawałek*, próbuje stworzyć własną jego definicję, która brzmi:

kawałek x-a: część x-a

nieprawda, że myślę o tym jako o czymś, co ma części
nieprawda, że to, o czym mówię, mówiąc *kawałek*, jest
dużą częścią tego, o czym mogę powiedzieć x³⁸.

Leksem *kawałek* konotuje pojęcie *części całości* bytu podzielnego, odłączalnego – *chleba*, na co wskazuje znaczenie słownikowe rzeczowników *chleb*³⁹ oraz *bochenek*⁴⁰ występujących w bieżącej przestrzeni dyskursu⁴¹. Konteksty językowe

³⁵ M.E. Winston, R. Chaffin, D. Herrmann, *A Taxonomy...*, op. cit., s. 86–87.

³⁶ *Inny słownik języka polskiego*, op. cit., t. II, s. 1251; *zapasy* lm. od *zapas* – jakichś rzeczy lub pieniędzy to pewna ich ilość, którą przechowuje się do czasu, gdy będą potrzebne.

³⁷ J. Antas, *O mechanizmach negocjowania*, Kraków 1991, s. 71–113.

³⁸ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji...*, op. cit., s. 103.

³⁹ *Inny słownik języka polskiego...*, op. cit., t. I, s. 165; *chleb* – to rodzaj pieczywa z mąki pszennej, żytniej lub razowej, o kształcie podłużnym lub okrągłym. Chleb piecze się w specjalnych piecach i najczęściej kroi na kromki przed zjedzeniem.

⁴⁰ *Inny słownik języka polskiego*, op. cit., t. I, s. 111; *bochenek* chleba to jego okrągła lub podłużna bryła.

⁴¹ R.W. Langacker, *Kotwiczenie, kodowanie i dyskurs*, [w:] *Językoznawstwo kognitywne*, t. II: *Zjawiska pragmatyczne*, red. W. Kubiński, D. Stanulewicz, Gdańsk 2001, s. 27.

dotyczące leksemu *kawałek* łączą się z następującymi formami czasowników: *dać*, *wyciągnąć*, *ugryźć* oraz *przełamać*. Znaczenia wyodrębnionych czasowników z dyskursu pisanego łączą się zarówno z pojęciem części, jak i całości. Na uwagę zasługują tu szczególnie czasowniki *ugryźć* i *przełamać*. W formie werbalnej *ugryźć* to przedrostek *u-* informuje nas o „skrajnej, peryferyjnej części tejże całości [...] dla landmarka – bryły częścią skrajną jest jego powierzchnia”⁴². Z kolei w czasowniku *przełamać* prefiks *prze-* wskazuje na podział obiektu, który przed zmianą jest całością, a po zmianie tenże landmark (figura sekundarna – to drugi, obok trajektora, wyakcentowany element predykcji relacyjnej lub profil nominalizacji⁴³) „jest podzielony na dwie odseparowane od siebie części”⁴⁴. Jeżeli chodzi o formę nominalną *bochenek*, stanowiącą pewną całość, to, zdaniem A. Bednarka, można ją odnieść do eksplikacji bryły⁴⁵. Jednak w opisywanym kontekście nie pojawiło się wyrażenie *bochenek chleba*, lecz tylko pojedynczy leksem *bochenek*. Dlatego też w tym wypadku autor mówi o niejednoznaczności tej niekonwencjonalnej jednostki miary. Wyraz *bochenek* jest nazwą jednostki podstawowej, nie myślimy bowiem „o nim jako o części innego obiektu morficznego”⁴⁶. W opisywanej egzemplifikacji archetypowa relacja *części i całości* ukryta jest nie tylko w znaczeniach form nominalnych (*kawałek chleba*, *bochenek*, *chleb*), ale także procesy parametryzacji konotowane są m.in. przez czasowniki *przełamać* oraz *ugryźć*.

2. *Kiedy jest ktoś chory, to jak urwie kawałek listka, to wyzdrowieje [...] i jak ktoś nie będzie chory i urwie liść, to będzie całe życie chory* [kl. III] – domena roślina.

Znaczenie pewnej części zawiera się w formie werbalnej *urwać*⁴⁷ konotującej fragmentaryczność, a także w strukturach nominalnych *kawałek* oraz *listek*, który to leksem wchodzi w skład wyrażenń odnoszących się, jak zauważa A. Bednarek, do jednostek naturalnych (*natural unit*), a nie do jednostek wyróżnionych na zasadzie arbitralnych decyzji człowieka, oraz stanowi najmniejszą cząstkę homogeniczną substancji⁴⁸:

c) morficzne, posiadające znamiona zbioru:

1. *Prosiaczek zobaczył nad brzegiem rzeki leżące kawałki drzew i zaproponował swoim towarzyszom, by zbudować z nich tratwę...* [kl. III] – domena baśń.

⁴² R. Przybylska, *Schematy wyobrażeniowe a semantyka polskich prefiksów czasownikowych do-, od-, prze-, roz-, u-*, Kraków 2006, s. 232.

⁴³ R.W. Langacker, *Wykłady z gramatyki kognitywnej...*, op. cit., s. 26, 165.

⁴⁴ R. Przybylska, *Schematy wyobrażeniowe a semantyka polskich prefiksów...*, op. cit., s. 183–184.

⁴⁵ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji...*, op. cit., s. 91.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 93.

⁴⁷ *Inny słownik języka polskiego*, op. cit., t. II, s. 931; *urwać* – jeśli fragment jakiejś rzeczy został urwany lub urwał się, to nagle oddzielił się od całości, zwykle na skutek szarpnięcia.

⁴⁸ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji...*, op. cit., s. 69–70.

Agens (*prosiaczek*) zauważył, świadczy o tym użycie czasownika *zobaczyć*⁴⁹, obiekty morficzne – *kawałki drzew*. Jest to, moim zdaniem, podwójna multiplikacja, ponieważ zarówno leksem *kawałki*, jak i wyraz *drzew*⁵⁰ informują o dużej liczbie elementów składowych – świadczy o tym użycie liczby mnogiej. Jeżeli chodzi o pojęcie *całości*, to zostało ono zawarte w leksemie *tratwa*⁵¹;

2) o niższym stopniu przewidywalności; należą tu relacje dotyczące:

a) domeny temporalnej:

1. *Zima moich marzeń jest kolorowa. Chciałabym, żeby śnieg był koloru czerwonego i żeby z nieba spadały lody smaku śmietankowego. Chcę, by z nieba spadały płatki śniegu, które zamieniają się w śliczne gwiazdy. To ja jestem tym płatkim. Jestem cząstką zimy* [kl. III] – domena zima.

Śnieg, a właściwie *platek śniegu* (rzeczownik *platek* to byt amorficzny, kryształek cienkiego lodu przybierający postać kłaczków, strzępka⁵²), jako element charakterystyczny dla tego okresu jest częścią większej całości – *pory roku*, na co wskazuje konstrukcja parametryczna *cząstka zimy*. Forma *cząstka*, jako kategoria podstawowa, implikuje zazwyczaj rzeczowniki konkretne odzwierciedlające relacje między porcją a masą. W tym przypadku relacja ta mieści się w domenie temporalnej – *zima*⁵³, która stanowi pewną całość – odcinek czasu o wyraźnie określonych granicach rozciągłości⁵⁴. Pojęcie *całości* dotyczy tu również formy *śnieg*, gdyż to okaz amorficzny w ujęciu słownikowym definiowany jest jako „kryształki lodu w postaci białych płatków...”⁵⁵;

b) konstrukcji porównawczych:

Kolejnym rozszerzeniem pojęcia *kawałek* są w uczniowskich konceptualizacjach tegoż terminu przykłady: 1. *Do szkoły, która znajdować się będzie na planecie Wenus, dzieci będą latały rakieta. Szkoła będzie jak kawałek góry, w której będą klasy* [kl. III] – domena szkoła, oraz 2. *Pewnego dnia w naszej klasie wylądował utkany przez Wiosnę (sic!) czarodziejski dywan. Był zrobiony z kwiatów (...) lazuruowych niezapominajek jak kawałek nieba...* [kl. III] – domena wiosna.

⁴⁹ *Inny słownik języka polskiego, op. cit.*, t. II, s. 1378; *zobaczyć* – jeśli zobaczyliśmy jakąś osobę, rzecz, sytuację itp., to patrząc, zauważyliśmy ją.

⁵⁰ *Inny słownik języka polskiego, op. cit.*, t. I, s. 326.; *drzewa* to lm. od *drzewo* – wysoka roślina żyjąca przez wiele lat, mająca zdrewniały pień, z którego wyrastają konary i gałęzie.

⁵¹ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, Warszawa 2006, t. IV, s. 110; *tratwa*: a) platforma z połączonych ze sobą pni drzew, belek, trzciny itp. służąca jako środek transportu, zwykle do przepraw na niewielkich odległościach, b) kłody drzew, bale itp. ułożone obok siebie i powiązane linami lub łańcuchami, splawiane z prądem rzeki.

⁵² *Uniwersalny słownik języka polskiego, op. cit.*, t. IV, s. 180.

⁵³ *Inny słownik języka polskiego, op. cit.*, t. II, s. 1235; *zima* – to pora roku, kiedy powietrze jest mroźne i często pada śnieg. Zima następuje po jesieni, a poprzedza wiosnę.

⁵⁴ R. Przybylska, *Spacjalizacja czasu w przyimkowych frazach temporalnych. Regularności i nieregularności*, *Język a Kultura*, t. 19: *Czas – język – kultura*, red. A. Dąbrowska, A. Nowakowska, Wrocław 2006, s. 47.

⁵⁵ *Inny słownik języka polskiego, op. cit.*, t. II, s. 786.

W egzemplifikacjach tych zostało zastosowane porównanie⁵⁶. Na lingwistyczny model porównania, zdaniem Jerzego Bartmińskiego, składają się „... dwa człony przedmiotowe: A (comparandum) i B (comparatum), powiązane semantycznie na zasadzie podobieństwa i sprzęgnięte zewnętrznie (na poziomie powierzchniowym) za pomocą operatora porównawczego: *jak, jako, jak gdyby, na kształt, podobny, niby*; podstawa porównania (tertium comparationis); oraz instancja sprawcza i sterująca, czyli podmiot (subiekt) dokonujący porównania, przyjmujący rolę obserwatora, konceptualizatora i werbalizatora”⁵⁷.

Jeżeli chodzi o porównanie *szkoły* do *kawalka góry*, to obiekt morficzny – *szkoła* stanie się podobny do *kawalka góry*. Owo podobieństwo dotyczy wyglądu i jednej z jego cech – wielkości. Zatem rzeczownik parametryczny, *kawalek* informuje o pojęciu części całości bytu właściwie niepodzielnego, będącego fragmentem terenu – landmarka – *góry*, na co wskazuje definicja słownikowa tego rzeczownika⁵⁸.

Z kolei w porównawczej konstrukcji parametrycznej *lazurowych niezapominajek jak kawalek nieba* elementem spajającym (tertium comparationis) jest barwa kwiatów – *niezapominajek – lazurowy*, czyli jasnoniebieski, która przypomina *niebo*. Uczniowska egzemplifikacja ukazuje zatem jedno z uniwersaliów widzenia odnoszące się do „ogólnych cech krajobrazu jako systemu odniesienia dla kategorii wizualnych w ogólności” oraz łączące się z uniwersalną cechą ludzkiego dyskursu o widzeniu i istotną rolę porównywania – LIKE (TAKI JAK) w doświadczeniu wrażeń wzrokowych”⁵⁹. W eksplikacjach kolorów Anna Wierzbicka barwę niebieską definiuje jako „niebieski – kolor, o którym myśli się jako o kolorze nieba” lub „X jest niebieski =

- a) czasami ludzie mogą widzieć nad sobą słońce na niebie
kiedy ktoś widzi rzeczy takie jak X, może myśleć o niebie w takim czasie”⁶⁰.

Zdaniem Ewy Teodorowicz-Hellman odniesienie barwy niebieskiej do nieba zostało dodatkowo wzmocnione przez kult maryjny – chodzi tu o odwołanie się do jasnoniebieskiej szaty Madonny⁶¹;

- c) modelu antropomorfizującego:

1. *Zaczarowana roślina w moich marzeniach ma części człowieka. Ma oczy, nos i buzię [kl. III] – domena roślina.*

⁵⁶ Z. Saloni, *Porównanie*, [w:] *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław – Warszawa – Kraków 1999, s. 449.

⁵⁷ J. Bartmiński, *Porównanie jako gra na stereotypach. Podobieństwo realne, podobieństwo kulturowo stanowione*, [w:] *Kognitywistyka*, t. 2: *Podobieństwo*, red. H. Kardela, Z. Muszyński, M. Rajewski, Lublin 2006, s. 154.

⁵⁸ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, op. cit., t. I, s. 1057–1059; góra – wyniosłość skorupy ziemskiej, wzniesienie terenu odcinające się od niżej położonego otoczenia, powstałe w wyniku różnych procesów geologicznych.

⁵⁹ Wierzbicka A., *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin 2006, s. 325.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 192, 346.

⁶¹ E. Teodorowicz-Hellman, *Zielony i niebieski w języku polskim w porównaniu z grön i blå w szwedzkim*, [w:] *Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw. Predykaty mentalne*, cz. I, red. R. Grzegorzycykowa, K. Waszakowa, Warszawa 2000, s. 87.

Rzeczownik parametryczny – *część*⁶² jako morficzny byt (*roślina*) posiada komponenty – *części*, należące do całkowicie innego obiektu morficznego – *człowieka*⁶³. Dochodzi tu zatem do zabiegu zwanego antropomorfizacją⁶⁴, zaczarowana roślina posiada bowiem części ciała właściwe dla człowieka. Rzeczownik w dopełniaczu – *człowieka* – specyfikuje rodzaj tych części, nazywa on cechy fizyczne istoty żywej (*genetivus qualitatis*⁶⁵), gdyż w strukturze semantycznej tego wyrażenia zawarty jest składnik „mówiący o złożoności z mniejszych elementów obiektu denotowanego”⁶⁶. W formie *części* kryje się znaczenie części ciała człowieka (jest to tzw. ukryta część ciała⁶⁷). Zdaniem A. Wierzbickiej części ciała należą do względnie prostych pojęć. Mają one strukturę hierarchiczną, np. oczy, uszy, usta i nos definiowane są przez twarz. Zatem pojęciem obrazującym *całość* w analizowanym materiale językowym jest leksem *buzia*, a formami językowymi egzemplifikującymi *część* są rzeczowniki: *oczy* i *nos*.

Obserwacja grupy wyrazów: *część*, *kawałek* oraz *całość* pozwala sformułować następujące wnioski ogólne.

Do cech relewantnych językowego obrazu świata w domenie MIARA i subdomenach (podkategoriami): *część*, *częstka* i *części* oraz *kawałek* należą następujące płaszczyzny:

- **dyskursu (kontekst)** – istotną rolę odgrywa tu tzw. efekt kontekstowy; w teorii relewancji mocniejsze twierdzenia dają w konsekwencji większe efekty kontekstowe⁶⁸, które łączą się z terminami *nazwy kluczowe* (pojęcia kluczowe) i *słowa kluczowe*⁶⁹. Słowami kluczowymi (w odniesieniu do domen głównych, tj.: *baśń*, *lato (wakacje)*, *przypoda*, *rodzina*, *roślina*, *szkoła*, *wiosna*, *ziemia (świat za sto lat)* *zima*, *zwierzę* w badanym przeze mnie materiale empirycznym są następujące leksemy: *świat / kraina* (w odniesieniu do takich domen jak: *baśń*, *roślina*, *wiosna*, *zima*), *marzenie / fantazja / zaczarowany / czarodziejski* (dotyczy wszystkich badanych domen tzn.: *baśń*, *roślina*, *szkoła*, *wiosna*, *zima*), *pora / czas* (obejmuje takie

⁶² *Inny słownik języka polskiego, op. cit.*, t. I, s. 223; *część* jakiejś całości to coś, co powstało w wyniku jej podziału faktycznego lub wyobraźnego; *Inny słownik języka polskiego, op. cit.*, t. I, s. 223; *części* – lm. od *część*; *Inny słownik języka polskiego, op. cit.*, t. I, s. 218; *częstka* czegoś to mała część lub mała ilość tego.

⁶³ *Inny słownik języka polskiego, op. cit.*, t. I, s. 224; *człowiek* to istota taka jak my – mająca zdolność myślenia, mówienia, posługująca się narzędziami, tworząca kulturę.

⁶⁴ A. Kulawik, *Poetyka. Wstęp do teorii dzieła literackiego*, Kraków 1997, s. 104–106.

⁶⁵ M. Lesz-Duk, *Funkcje składniowe rzeczowników w dopełniaczu w historii polszczyzny*, Częstochowa 1995, s. 35.

⁶⁶ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji...*, *op. cit.*, s. 102.

⁶⁷ A. Wierzbicka, *Język – umysł – kultura. Wybór prac*, red. J. Bartmiński, Warszawa 1999, s. 366.

⁶⁸ D. Sperber, D. Wilson, *Relevance. Communication and Cognition*, Oxford 1986, s. 123–132; przekł. pol. S. Śniatkowski.

⁶⁹ J. Ozdżyński, *Kształcenie sprawności językowej dzieci i młodzieży (projekt badawczy)*, [w:] *Sprawności językowe*, red. J. Ozdżyński, T. Rittel, Kraków 1997, s. 33–34; T. Rittel, *Słowo w dyskursie edukacyjnym na temat wartości*, [w:] *Dyskurs edukacyjny*, red. T. Rittel, Kraków 1996, s. 101.

domeny jak: *wiosna, zima*). Z kolei w podkategoriach *część, kawalek, całość* można wyodrębnić następujące słowa kluczowe:

a) część: *część miodu* – zapasy – domena szkoła, *część zimy* – śnieg, lody, płatki śniegu, gwiazdy, płatek – domena zima, części człowieka – oczy, nos, buzia – domena roślina;

b) kawalek: *kawalek chleba* – wypędzenie, droga, ugryźć, przełamać, dać, chleb, bochenek – domena baśń, *kawalek góry* – szkoła, planeta Wenus – domena szkoła, *kawalek nieba* – Pani Wiosna, czarodziejski dywan, zrobiony z kwiatów, lazurkowe niezapominajki – domena wiosna, *kawalek listka* – urwać, liść, *kawalki drzew* – tratwa – domena baśń;

• **gramatyki** rozumianej za R.W. Langackerem jako kontinuum⁷⁰, gdzie można wyodrębnić takie płaszczyzny jak:

→ **morfosyntaktyczna:** nazwy parametryczne mają charakter predykatywny i dlatego są niesamodzielne. Stąd konieczność występowania w grupie imiennej uzupełnienia – rzeczownika w dopełniaczu⁷¹, który ponadto, jak twierdzi Brygida Rudzka-Ostyn, stanowi element zakotwiczący okaz danego typu w relacji do jakiegoś wybranego parametru lub obiektu. Nadto, według niej, przypadek ten wskazuje na relację między jakąś dającą się kwantyfikować całością i częścią tej całości, a sam kwantyfikator specyfikuje rozmiary tych części⁷². Jest to również przydawka ilościowa z rzeczownikami nazywającymi miarę, wagę oraz pojemność⁷³. Z kolei biernik odnosi się do wyizolowanych, stanowiących odrębne całości przedmiotów (*część, kawalek*), w ogóle do całości, biernik bowiem można uznać za element „biernikujący” (Leo Weisgerber)⁷⁴ i mający funkcję totalizującą (Zdzisław Kempf)⁷⁵, oraz do pojęcia ilości⁷⁶;

→ **semantyczna:** w analizowanym materiale empirycznym nadrzędnym i relewantnym kryterium rozstrzygającym o przynależności rzeczownika do danej klasy znaczeniowej nie są rzeczywiste cechy obiektu denotowanego, ale sposób myśle-

⁷⁰ R.W. Langacker, *Wykłady z gramatyki kognitywnej...*, *op. cit.*, s. 12.

⁷¹ T. Ampel, *Rzeczowniki parametryczne i kwantytatywne w grupach imiennych*, [w:] *Studia lingwistyczne ofiarowane Profesorowi Kazimierzowi Polańskiemu na 70-lecie Jego urodzin*, red. W. Banyś, L. Bednarczuk, S. Karolak, Katowice 1999, s. 111.

⁷² B. Rudzka-Ostyn, *Struktura kategorii dopełniacza na przykładzie języka polskiego*, [w:] *eadem, Z rozważań nad kategorią przypadku*, tłum. i red. naukowa E. Tabakowska, Kraków 2000, s. 196; *eadem, O semantyce dopełniacza*, [w:] *eadem, Z rozważań...*, *op. cit.*, s. 201–241.

⁷³ M. Lesz-Duk, *Funkcje składniowe rzeczowników w dopełniaczu...*, *op. cit.*, s. 43–44.

⁷⁴ L. Weisgerber, *Der Mensch im Akkusativ*, „Wirkendes Wort” 1957/1958, nr 4, s. 200; Por. G. Helbig, *Dzieje językoznawstwa nowożytnego*, tłum. C. Schatte, D. Morciniec, Wrocław 1982, s. 170.

⁷⁵ Z. Kempf, *Próba teorii przypadków*, Opole 1978, s. 33–34.

⁷⁶ L. Janda, *Koncepcja przypadku i czasu w językach słowiańskich*, tłum. M. Majewska, Kraków 2004, s. 6.

nia o tychże obiektach, forma ich mentalnego ujęcia – konceptualizacja⁷⁷ i zawarta w niej subiektywizacja⁷⁸. Relewantnymi elementami w tym zakresie są:

→ **antonimia jako jedna z najważniejszych zasad rządzących budową języków** (tu konwersywność)⁷⁹;

→ **relacja punktu odniesienia a cel**: dla punktu odniesienia, jakim jest rzeczownik parametryczny *część / części*, cel stanowią takie formy nominalne jak: *człowiek, miód, zima*; dla punktu odniesienia, jakim jest forma mereologiczna *kawałek / kawalki*, cel odzwierciedlają leksemy: *chleb, drzewa, góra, listek, niebo*;

→ **uszczerbienie**: językowe formy parametryczne *część / części, kawałek / kawalki* podlegają uszczerbieniu przez człony realizowane jako określenia bytów morficznych i amorficznych – są to elementy dopełniające określony profil;

→ **kompozycjonalność i składnikowość**: konstrukcje złożone są rozkładalne, ponieważ można w nich wyodrębnić elementy części i całości. Nadto użytkownik języka może sądzić, iż elementy dopełniające (*chleb, człowiek, drzewa, góra, listek, miód, niebo, zima*) wpływają na zdecydowanie na znaczenie całego wyrażenia parametrycznego;

→ **relacje metonimiczne: część i całość** (języki mają charakter metonimiczny⁸⁰): *część miodu* – zapasy – domena szkoła (część za jakąś część całości), *część zimy* – śnieg, lody, płatki śniegu, gwiazdy, płatek – domena zima, części człowieka – oczy, nos, buzia – domena roślina (część za całość oraz część za jakąś część całości), **kawałek i całość**: *kawałek chleba* – ugryźć, przełamać, dać, chleb, bochenek – domena baśń (część za całość oraz część za jakąś część całości), *kawałek góry* – szkoła – domena szkoła (część jak całość), *kawałek nieba* – czarodziejski dywan zrobiony z kwiatów, lazurowe niezapominajki – domena wiosna (część za całość, część za cechę), *kawałek listka* – urwać, liść (część za całość), *kawalki drzew* – trawa – domena baśń (część za całość).

Bibliografia

- Ampel T., *Rzeczowniki parametryczne i kwantytatywne w grupach imiennych*, [w:] *Studia lingwistyczne ofiarowane Profesorowi Kazimierzowi Polańskiemu na 70-lecie Jego urodzin*, red. W. Banyś, L. Bednarczuk, S. Karolak, Katowice 1999, s. 109–117.
- Antas J., 1991, *O mechanizmach negowania*, Kraków.
- Bartmiński J., 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.

⁷⁷ A. Bednarek, *Leksykalne wykładniki parametryzacji...*, *op. cit.*, s. 57.

⁷⁸ R.W. Langacker, *Obserwacje i rozważania na temat zjawiska subiektywizacji*, tłum. M. Majewska, Kraków 2005.

⁷⁹ J. Lyons, *Semantyka*, t. 1, tłum. A. Weinsberg, Warszawa 1984, s. 262, 271.

⁸⁰ B. Rudzka-Ostyn, *O semantyce dopełniacza*, [w:] *eadem, Z rozważań...*, *op. cit.*, s. 209.

- Bartmiński J., 2006, *Porównanie jako gra na stereotypach. Podobieństwo realne, podobieństwo kulturowo stanowione*, [w:] *Kognitywistyka*, t. 2: *Podobieństwo*, red. H. Kardela, Z. Muszyński, M. Rajewski, Lublin, s. 153–162.
- Bednarek A., 1994, *Leksykalne wykładniki parametryzacji świata. Studium semantyczne*, Toruń.
- Bogusławski A., 1973, *Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych i połączeń z liczebnikami w języku polskim*, [w:] *Liczba, ilość, miara. Materiały z Konferencji w Jadwisinie*, red. Z. Topolińska, M. Grochowski, Wrocław, s. 7–35.
- Chachulska B., 2002, *Analiza składniowa leksykalnych wykładników parametryzacji świata*, Kraków.
- Chachulska B., 2003, *Zmierzyć, zważyć, policzyć... czyli o wykładnikach parametryzacji świata*, Kraków.
- Greszczuk B., 2005, *Poetycki dyskurs intersemiotyczny (na materiale literatury XX wieku)*, [w:] *Współczesne analizy dyskursu. Kognitywna analiza dyskursu a inne metody badawcze*, red. M. Krauz, S. Gajda, Rzeszów, s. 232–252.
- Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, t. I–II, Warszawa 2000.
- Janda L., 2004, *Koncepcja przypadku i czasu w językach słowiańskich*, tłum. M. Majewska, Kraków.
- Karolak S., 1999, *Kompatybilność (zgodność)*, [w:] *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 304–305.
- Kleiber G., 2003, *Semantyka prototypu. Kategorie i znaczenie leksykalne*, tłum. B. Ligara, Kraków.
- Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*, red. E. Tabakowska, Kraków 2001.
- Korwin-Piotrowska D., 2006, *Powiedzieć świat. Kognitywna analiza tekstów literackich na przykładach*, Kraków.
- Kulawik A., 1997, *Poetyka. Wstęp do teorii dzieła literackiego*, Kraków.
- Langacker R.W., 2001, *Kotwiczenie, kodowanie i dyskurs*, [w:] *Językoznawstwo kognitywne*, t. II: *Zjawiska pragmatyczne*, red. W. Kubiński, D. Stanulewicz, Gdańsk, s. 22–69.
- Langacker R.W., 2003, *Model dynamiczny oparty na uzusie językowym*, [w:] *Akwizycja języka w świetle językoznawstwa kognitywnego*, red. E. Dąbrowska, W. Kubiński, Kraków, s. 30–117.
- Langacker R.W., 2005, *Obserwacje i rozważania na temat zjawiska subiektywizacji*, tłum. M. Majewska, Kraków.
- Langacker R.W., 2005, *Wykłady z gramatyki kognitywnej*, tłum. H. Kardela, P. Łozowski, Lublin.
- Langacker R.W., 1995, *Wykłady z gramatyki kognitywnej. Kazimierz nad Wisłą, grudzień 1990*, red. H. Kardela, Lublin.
- Lesz-Duk M., 1995, *Funkcje składniowe rzeczowników w dopełniaczu w historii polszczyzny*, Częstochowa.
- Lewandowska-Tomaszczyk B., 2006, *Konstruowanie znaczeń i teoria stapiania*, [w:] *Kognitywizm w poetyce i stylistyce*, red. G. Habrajska, J. Ślósarska, Kraków, s. 7–35.
- Lyons J., 1984, *Semantyka*, t. 1, tłum. A. Weinsberg, Warszawa.
- Machowska J., 2006, *Nabywanie kategorii przypadku. Wiek wczesnoszkolny*, Kraków.
- Miczka E., 2002, *Kognitywne struktury sytuacyjne i informacyjne w interpretacji dyskursu*, Katowice.

- Ożdżyński J., 1997, *Kształcenie sprawności językowej dzieci i młodzieży (projekt badawczy)*, [w:] *Sprawności językowe*, red. J. Ożdżyński, T. Rittel, Kraków, s. 23–51.
- Przybylska R., 2002, *Polisemia przyimków w świetle semantyki kognitywnej*, Kraków.
- Przybylska R., 2006, *Schematy wyobrażeniowe a semantyka polskich prefiksów czasownikowych do-, od-, prze-, roz-, u-*, Kraków.
- Przybylska R., 2006, *Spacjalizacja czasu w przyimkowych frazach temporalnych. Regularności i nieregularności*, *Język a Kultura*, t. 19: *Czas – język – kultura*, red. A. Dąbrowska, A. Nowakowska, Wrocław, s. 45–59.
- Rittel T., 1996, *Słowo w dyskursie edukacyjnym na temat wartości*, [w:] *Dyskurs edukacyjny*, red. T. Rittel, Kraków, s. 99–109.
- Rittel T., 1996, *Wyraz fonetyczny i jego warianty tekstowe (na przykładzie utworów Elżbiety z Kowalskich Drużbackiej)*, *Kieleckie Studia Filologiczne*, t. 10, red. I. Bobrowski, Kielce, s. 157–167.
- Rudzka-Ostyn B., 2000, *O semantyce dopełniacza*, [w:] *eadem, Z rozważań nad kategorią przypadku*, tłum. i red. naukowa E. Tabakowska, Kraków, s. 201–241.
- Rudzka-Ostyn B., 2000, *Struktura kategorii dopełniacza na przykładzie języka polskiego*, [w:] *eadem, Z rozważań nad kategorią przypadku*, tłum. i red. naukowa E. Tabakowska, Kraków.
- Saloni Z., 1999, *Porównanie*, [w:] *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 449.
- Sperber D., Wilson D., 1986, *Relevance. Communication and Cognition*, Oxford; przekł. pol. S. Śniatkowski.
- Teodorowicz-Hellman E., 2000, *Zielony i niebieski w języku polskim w porównaniu z grön i blå w szwedzkim*, [w:] *Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw. Nazwy wymiarów. Predykaty mentalne*, cz. I, red. R. Grzegorzczkowska, K. Waszakowa, Warszawa, s. 73–92.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. I–IV, Warszawa 2006.
- Wierzbicka A., 1999, *Język – umysł – kultura. Wybór prac*, red. J. Bartmiński, Warszawa.
- Wierzbicka A., 2006, *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin.
- Winston M.E., Chaffin R., Herrmann D., 1987, *A Taxonomy of Part – Whole Relations*, „Cognitive Science”, nr 11, s. 417–444.

Semantic Relevance Referring to Notions a PART – the WHOLE in Early Classroom Discourse

Abstract

The paper is an attempt to show linguistic manifestations of relevance of semantic parametrization of the world in written discourse of pupils at the early school age (the first and second forms).

Reconstruction of an linguistic image of the world within the domain of MIARA/MEASURE and the subdomain (subcategories): a part, a particle, a piece, allowed to separate different levels of the analyzed discourse.